

IRODALMI ÉRTESITŐ.

Heltai Gáspár. Irta *Borbély* István. Budapest, Athenaeum. 79 l. 1907. N. 8-r. — Bevezetés 3. l. Ifjúsága 4—10. l. A reformatio terjedése 11—24. l. A reformator 25—49. l. Mesék 49—59 l. Unitarizmus Erdélyben 59—70 l. Utolsó évei s halála. A krónika. (Értsd: CHRONICA.) 70—76. l. Tartalom 77—79. l. Hat részben, itt-ott közbevetett §-okkal. Ára?

Tehetséges ifjú író műve ez. Kezdő még, de kitartó útja szép sikert ígér.

Bevezetés rövid tájékoztatás a sovány Heltai-irodalomról. Ifjúságát 1520. kezdi, mikor Heltai atyja, Heltner János, szebeni juratus civisként hal meg. Lányát Hecht és Reicherstorffer kéri. Nagy perpatvarral küzdenek érte, mint apjok a Kenyérmezején a törökök ellen. De ezekkel nincs semmi közünk.¹ Heltaink távol áll a Heltner és Csukásoktól. Szebenbe sem vágyódott sohasem.

Ha igazibb rokonságát keresnők, közelebb hozzá Casparus ex Helta, ki 1505-ben a bécsi egyetemen baccalaureatus. Fábri Ferencz is Heltháról, Carpentary Máté Heltensis Szebenből rokona lehetne; de a Heltek rég elszakadtak Disznód környékéről s Segesváron cseresznye nélkül éltek. Gáspár urat Segesvárt nevelhették s onnan ment 1542. Wittenbergbe. Honterus szép példája szerint könyvnyomtatást akart ő is a külföldön tanulni.²

A fiatal és a XVI. sz. útvesztőiben nehezen kitaláló író egy néhány tévedését még felsoroljuk.

Nemcsak a besztercei iskolát végezve mentek ki a szász ifjak külföldre. (6. l.) Heltai nejének gazdag rokonsága volt s ez gyökerezettte meg őt Kolozsváron. (8. l.) Ezért nem volt itt „nehéz“ élete. (19. l.) Nem is a besztercei plébános költségén járta az akadémiaát. (10. l.)

Borbély Szilágyira hivatkozása 1548. előtt kezdeti Heltai könyveinek nyomtatását a 9. lapon. A 11. lapon csak 1549-ben áll össze Hoffgreff sajtójával, ki külföldről hozza be azt. A 12. lap szerint nem olvasott a nép, mégis a 20. lapon a könyv a magyar kultúra alapja lesz.

¹ Fabritius Pemflingerjéből semmit sem találunk Heltairól. Úres forrás az.

² Fraknói Hazai és külföldi isk. a XVI. sz.-ban. 215., 221—22—25. és 297. lapon.

A 13. l. „gyönyörű“ Acsádjának feldicsérése botránynak tűnik fel. Hisz ez 50 kros hazafiságával 1664-ben árulója volt a magyar főuraknak. Felmagasztalt Szécsi Máriaja is hazánk legnagyobb nő Judása volt. . . .

Írónk szerint Castaldo a 19. lapon nem érdem szerint szurattale a biboros barátot. Heltai nagy öröme tette el e szőrös füllé és háromlelkű papot a művelődés útjából.

A 24. lap ok nélkül erősíti, hogy Jób nem volt keresztény, a mi igen természetes volt — Krisztus előtt.

E 24. lapnak az is hibája, hogy az első m. abcét Kolozsvárt nyomatja; a 25. lap már tud az előzőkről. Ugyane lapon Stancara egyik fele kálvinista, másik fele unitárius. Arany Tamás kivételével nem volt hazánkban unitárius Dávidunk előtt!

A 28. lapon Heltaival együtt Dávid a Melius tanítványa. Ez Schaeus medgyesi pap rágalma, ki ódát írt a luth. Dávid Ferenczről s lepiszkolta társaival együtt, a mért kevéssel azután unitárius lett.

A 29. lapon heracles-ütés helyett parittyá illett vón' Dávidunk kezébe.

A 29. laptól Kálmánsehit hiában teszi kálvinistának, mert sánta volt s csak Zwingliig ért el biezegésében.

30. lapon nem a kolozsvári piazei oltár előtt vették el a Habsburg részre a koronát; már a barát kincsei közt Marosujváron megkapták azt s le is foglalták.

31. lapon Szegedi Lajos még Krasznán sem volt kálvinista az 50-es években, sem Petek, sem Fodor Bálint a 32.-en (Crispus.) Ezek Kálmánsehivel zwingliánusok voltak, azután Dávidékkal philippisták lesznek 1559-ben Nagyváradon; még akkor csak Melancthon hú követői.

Borbély szerint hamis az bárkitől, hogy Dávid Heltai helyén lett plébános.¹ Ez ép oly tévedés, mint Borbélytól a másik, hogy Kolozsvár csak ez időben kezd város lenni. Hát Mátyás mit sem gondolt szülővárosával? . . .

38. lap Kálmánsehit feltámasztja, 1559-ben, meghalt pedig Melius hazajövése előtt 1558-ban. Csak így nyert ez helyet a luth. Rómában.

39. lapon Dávidot és Heltait a lutheránusokkal kizáratják az egyházból. Több évvel később történt meg ez.

43. lapon meging a fejedelem hite: épen akkor, mikor a brassói fekete templomban először vesz nyilvánosan luth. úrvacsorát? „A lutheránusok csillaga kezd homályba veszni“ stb. írónk képzelete szerint.

45. lapon kiűzik a kath. klerust szent pápa apjokhoz és császár urukhoz. Írónk szerint e szigorú rendeletet(?) még ez év szept. 30-án eltörölték.“ — Értsd: még a tavaszon végrehajtották merőben.

¹ Lásd a 62. lapon, hol Dávid a plébános.

A 49—59. lapon átugrik írónk a mesékre a források világos megnevezése nélkül.

61. lap hibáztatja, hogy Békés újhit terjesztését nem méltatják. Itt Szádeczky Békésére hivatkozik, hol Békes hitéről mélységesen hallgatnak; még a sok disputatio vezetéséről sem tudnak semmit ottan. Szádeczky csak a kálvinista főurakat kegyeli.

Heltait 1568-ban vállon viszi be a nép a nagytemplomba. E mesét helyreigazították Kanyaró 1906-iki „Dávid Ferenczében.”

Heltai ez évben Dávid ellen Meliussal együtt adja ki a „Gyulafehérvári Disputatiót.” A következő 1569-iki váradi zsinaton valódi unitáriuspárti felszólalásáról Borbély is hallgat a 66. lapon.

69. lapon *fél Heltaitól* az új fejedelem, Báthori, a ki török-tatár, német és lengyeltől nem ijedt meg.

Heltainak örökbecsű Cantionáléjáról, históriás énekeiről mit sem hallottunk életirójától. A Psalterium verselt kiadásáról sem, mitől ugyan csak félt Báthori censoraival együtt. Naptáiról is csak a 69. lap alján hallunk valamit. Imakönyvről, mit Ipolyi első magyarnak tart, (Fraknoi pedig Pázmánját gyanúsítja az első magyar imakönyv írásával) Borbély csak érinti Ipolyit a 72. lap alján, de alig mond valamit Heltairól, az imairóról.

Az 1575-ben elhalt nagy történetíró CHRONICÁ-ját is alig méltatja írónk e lapokon, még címét sem tünteti fel.

Annál inkább méltathatjuk ifjabb történetírónk éles látását Dávid Ferenc családi nevét illetőleg. A dézsi pap és előbb kolozsvári tanár bibliafordítót is jól meglátta Gyulai Istvánban. Az igaz, hogy a másik fordítóról, Vizaknairól, főiskolánk első rektoráról, majdnem egészen megfeledkezett; de több gonddal több belátást mutató műveket is várhatunk ezután tőle: ha a józan ítéletben magát még egy kissé gyakorolja s újabb művét kiadás előtt át meg át vizsgálja. Nyelve és stílusa föltétlen dicséretet érdemel.

Rórenc.

Dante: A purgatorium. A Divina Commedia második része. Prózába átírta és magyarázta Cs. Papp József Klvár, 1907.

A világirodalom óriásai között talán csak a görög tragikusok versenyezhetnek nálunk népszerűtlenség dolgában az Isteni Szinjáték nagy költőjével. Shakespearet, Goethét mindenki ismeri. Dantenak még a minden szépért egyformán rajongó ifjuság közt sem akadnak őszinte bámulói. Azok a könnyed szökellésű gyönyörű terzinák az allegorikus vonatkozásoknak és czélzásoknak egész tárházát czipelik magukkal. Megértésük és megfejtésük kemény próbára teszi az olvasó türelmét; egy költőt sem azért vesz az ember a kezébe, hogy tudós és száraz értekezéseket olvashasson. Ezen a nehézségen akart segíteni egy évtizeddel ezelőtt Cs. Papp József, midőn a Divina Commedia első részét prózába átírta, jobban mondva átdolgozta. Előtanulmányfélének szánta azok számára, a kik eredetiben is meg akarják ismerni Dantet s számított a miveltségségnek a verses fordítástól való

idegenkedésére. Most a második rész, a Purgatorium fordítása is elkészült, — bizonyítékául annak, hogy mégsem volt hát olyan „szentségtörő“ kísérlet prózába írni át Dantet. Igaz, hogy a Cs. Papp fordítása önkéntelenül is a latin-görög auctorok rosszhírű „puskáit“ juttatja az ember eszébe, de az is igaz, hogy a Szász Károly művészi, de nem minden mesterkéeltség nélkül való fordítása s hosszú magyarázatai mellett nagyon jó hasznát lehet venni, kivált az iskolában, a Cs. Papp József egyszerű, világos, nem sokat magyarázó fordításának. Az iskola hálás lehet érte. Kívánatos, hogy a harmadik rész is minél hamarább megjelenjék. A könyv használhatóságát emelné, ha a szöveg közé ékelte magyarázatok apróbb nyomással volnának szedve. Flórenc helyett is szivesebben látnók Firenzét.

(P. M.)

Új könyvek, melyek épp most jelentek meg: *Felolvasások és közlemények a modern vallásbölcészet és sociologia terén.* Irta Perczelné Kozma Flóra. Budapest, 370 l. Ára 4 kor. — *Hit és haladás,* múlt és jövő társadalmi kifejlés fokozatos hitnyilvánulásaként fogva föl. Irta Dr. György János. (Unitar. Kollegium, Kolozsvár.) 291 l. Ára 5 korona.

Dr. Neumann Ede nagykanizsai rabbi szerkesztésében ápr. 1.-én Havi közlőny indult meg, azzal a czéllal, hogy a magyar rabbik erkölcsi és anyagi érdekeit támogassa.

KÜLÖNFÉLÉK.

Az erdélyi ref. egyházkerület a Dr. Bartók György halálával megüresedett püspöki székre Kencsesy Béla theol. igazgatót, egyházkerületi főjegyzőt választotta meg febr. 18.-án Kolozsvárt tartott közgyűlésén. A kerület képviselői teljes bizalommal, egyhangulag ruházták rá az első tisztséget az egyházban. Kencsesy helyébe főjegyzőnek ápr. 7.-én Dr. Nagy Károly theol. tanárt választották meg, ki előzőleg papságot is folytatott.

A bibliának ujonnan felfedezett kézírata. Az amerikai archeologiai társulatnak múlt évi dec. 30.-án Chicagóban tartott ülésén Sanders A. H. michigani egyetemi tanár a bibliának négy eszméből álló görög kéziratáról tett jelentést. E kéziratok Freer L. Ch. detroiti polgár tulajdonai, a ki azokat 1907. tavaszán Egyiptomban vásárolta. Hozzáértők azt teszik fel, hogy a mahomedan hódítás idején, 639-ben rejtették el azokat. De az aláírások szerint ennél az időnél régiebbek és Sanders tanár szerint semmi jel sem mutatja azt, hogy egy második kéz irt volna hozzá valamit azokhoz. A